

Když byl napsán první vzkaz

Vznik písma byl jedním z nejvýznamnějších okamžiků v dějinách lidstva. Někdy je samotné písmo považováno za největší z velkých vynálezů – prostředek vzniku a rozvoje pokročilejších civilizací a prvek, který umožnil přenášet cenné zkušenosti a poznatky napříč generacemi. Sdělování informací za pomoci nejstarších jeskynních maleb datujeme již do doby před více než 30 000 lety

Nejstarší písmo

Před 30 000 lety

Nejstarší jeskynní malby paleolitického člověka plní zároveň úlohu jednoduchých vzkazů

7. tisíciletí př. n. l.

V neolitické Evropě a Číně se objevují první znaky podobné primitivnímu písmu

4. tisíciletí př. n. l.

V oblasti Mezopotámie vzniká první skutečné písmo – charakteristické klínové písmo. Zhruba ve stejné době se objevují první písemné záznamy také v Egyptě, povodí řeky Indu a dokonce snad i v Mezoamerice (stát Veracruz v Mexiku)

Kolem roku 1800 př. n. l.

ustavuje se první skutečná abeceda v rámci nářečí semitských dělníků v Egyptě

Zhruba 1600 př. n. l.

nejstarší archeologické doklady skutečného písma v Číně (první čínské „protopísmo“ je však známé již z období kolem roku 6000 př. n. l.)

1400 př. n. l.

objevují se první doklady proto-kanaánské abecedy, která dala vznik fénické abecedě a následně jí převzali také Řekové

8. století př. n. l.

řeckou abecedu převzaly také italské kmeny, včetně Latinů (zakladatelů Říma)

Dávni umělci lovecko-sběračských společenstev zaznamenávali své dojmy, pocity a tužby; činili tak většinou malbami loveckých nebo rituálních výjevů. Je možné, že tato první dlouhodobá poselství byla vnímána a chápána celými stovkami generací paleolitického člověka. Je také možné, že již v této době existovaly nějaké jednoduché a obecně srozumitelné symboly, kterými se populace člověka poslední doby ledové vzájemně dorozumívaly. V takovém případě se však téměř žádné psané nebo ryté symboly ještě nedochovaly.

Kam táhne zvěř

Je však jisté, že již v tomto období vznikala v komunitách pravěkých lovců-sběračů potřeba sdělit praktické a důležité myšlenky ostatním. Nejvýznamnějšími poselstvími v této době byly bezpochyby informace o táhnutí lovné zvěř, které se svou informační vahou rovnaly například dnešním burzovním indexům. Často mohly mít informace o dostupné potravě nebo surovinách hodnotu života všech členů tlupy. Jak můžeme pozorovat i na příkladu stále stejně oblíbených dětských her, jedním z prvních rozšířených symbolů mohla být prostá šipka, ukazující kyžený směr. Postupně byla symbolika vylepšována přidáním dalších sdělení, například přikreslením či vyrytím symbolu zvířete nebo snad i vzdálenosti od cíle (v podobě množství čárek nebo jiných geometrických tvarů). Ve všech těchto případech však samozřejmě ještě nemluvíme o skutečném písmu a vět-

Chetitské piktografické písmo

šina našich vývodů v této oblasti výzkumu je nutně pouze hypotetická.

V pochopení nejstarších typů předpísemné komunikace nám výrazně pomáhá studium symboliky a komunikace u některých domorodých kmenů (například v australském Queenslandu). Mezi příslušníky těchto populací jsou stále rozšířené tzv. mnemotechnické pomůcky, a to v podobě uzlů, zářezů, vrubů či různých vázaných šňurek. Podobný systém přenosu zpráv (včetně šifrovaných vzkazů) fungoval například v Americe ještě v době příchodu prvních evropských mořeplavců. K předpísemné symbolice patřily také primitivní teritoriální nebo vlastnické značky, které sdělovaly širokému okolí, kdo že je vlastníkem nějakého území, obydlí nebo v pozdějším období třeba domácího zvířectva. V tomto případě ale již funkčnost této symboliky vyžadovala obecnou schopnost pochopit její význam také u ostatních členů lidských společenstev. Dá se tedy říci, že právě tyto značky mohly stát již velmi blízko skutečným počátkům písma.

Písmo v kolébce civilizací

Teprve skutečné písmo je však jedním z hlavních ukazatelů vzniku

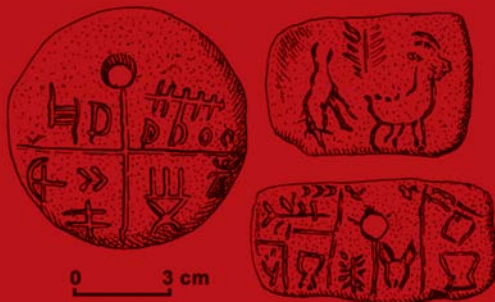
Nápis z lokality Harappa starý asi 5500 let z civilizace v povodí řeky Indu. Zatím se ho nepodařilo rozluštit

pravé kultury. Vznik a vývoj písma byl dlouhodobým a složitým procesem. Není náhoda, že písmo vzniká právě v době, kdy se v oblasti Mezopotámie a později i Egypta utvářejí první dynastické civilizace. Právě při jejich vzniku sehrálo písmo nezastupitelnou roli. Teprve až se vznikem písma mohly vůbec vzniknout hospodářství, diplomacie, literatura nebo věda v tom nejširším slova smyslu.

Latinský výraz pro psaní, „scribere“, znamenal původně „rýt“ nebo „vyrývat“. To není nijak překvapivé, protože písmu bezpochyby předcházely symboly v podobě obrázků. Je nepochybné, že prvním způsobem zpodob-

Latinka	Řečtina	Původní fénická	Hebrejščina	Arabština
A	Α	𐤀	א	ا
B	Β	𐤁	ב	ب
C	Γ	𐤂	ג	ج
D	Δ	𐤃	ד	د
E	Ε	𐤄	ה	ه
F	Φ	𐤅	ו	و
G	Γ	𐤆	ז	ز
H	Η	𐤇	ח	ح
I	Ι	𐤈	ט	ט
J	Ι	𐤉	י	י
K	Κ	𐤊	כ	ك
L	Λ	𐤋	ל	ل
M	Μ	𐤌	מ	م
N	Ν	𐤍	נ	ن
O	Ο	𐤎	ו	و
P	Π	𐤏	פ	פ
Q	Ϟ	𐤐	ק	ق
R	Ρ	𐤑	ר	ر
S	Σ	𐤒	ש	س
T	Τ	𐤓	ת	ت
U	Υ	𐤔	ת	ت
V	Ϝ	𐤕	ת	ت
W	Ϙ	𐤖	ת	ت
Y	Υ	𐤗	ת	ת
Z	Ζ	𐤘	ת	ת

Čtyři typy písma odvozující původ z fénicity

Nápisy na destičkách, objevených na lokalitě Tartaria v Rumunsku. Předpokládá se, že patří ke kultuře Vinča (viz slovníček) a mohou být staré až 5500 let

nění jakékoli věci nebo zvířete byl obrázkový symbol, který vycházel právě z tvaru takového objektu.

Obvykle hovoříme o tzv. **piktografech, obrázcích vyjadřujících myšlenku**. Jejich společným znakem byla obecná srozumitelnost. Obvykle se vztahovaly jen k jedné konkrétní věci, někdy však jediný obrázek mohl vyjadřovat celou větu, pocit, myšlenku nebo zážitek. Postupně se stávaly výrazně složitějšími a vyjadřovaly poselství, svědectví, varování nebo představovaly zaklínací formule, válečná či politická sdělení. Objevují se poprvé zhruba počátkem 7. tisíciletí př. n. l. a připomínají již výrazně některé symboly pozdějšího klínového písma, o kterém si povíme příště. V roce 2003 byly objeveny písmu podobné symboly v čínských pohřebištích, vyřezané do krunyřů želv asi kolem roku 6000 př. n. l. V údolí řeky Indus se proto-písmo objevuje až ve 4. nebo 3. tisíciletí př. n. l. Zajímavé je, že podobné jednoduché symboly používáme dodnes, a to aniž bychom je ještě vnímali (symbol lebky a zkřížených hnátů, čůrající chlapeček a holčička na dveřích od toalet apod.).

Obrázky pojmů

Z pictografů se postupem doby vyvinulo poněkud složitější **písmo pojmové, neboli ideografické**. To dokázalo obsáhnout i složitější symboliku a jediný obrázek mohl nabyt více významů v závislosti na jeho kontextu (například symbol nohy mohl znamenat „chůzi“, ale také „stání“ nebo „přepřevování nákladu“). Pojmové písmo bylo již úspornější, přesto ještě vyžadovalo příliš velký počet znaků, aby mohlo plnit funkci skutečného písma. Teprve ve 4. tisíciletí př. n. l. již byla historická scéna připravena na objev kvalitativně nejzávažnější.

Charakteristické mayské štukové glyfy z lokality Palenque v Mexiku

šších dílech seriálu o písmu. Dnes si pouze připomeneme, že u klínového i egyptského písma bylo nejdůležitější, že se jednotlivé znaky začaly vztahovat ke zvukům odpovídajících slov a nabývaly tak postupně fonetické hodnoty (znak označoval určitý vydávaný zvuk). Proto se začaly zavádět a používat také determinativy (viz slovníček), které určovaly, zda znak označuje zvuk nebo předmět. Stále přitom zůstává neobjasněno, zda je starší mezopotamské nebo egyptské písmo.

Písmo na Dálném východě

O původu a nejstarších dějinách čínského písma dosud chybí množství informací. O historii raných čínských dynastií se dozvídáme

nápisy však dosud nebyly uspokojivě interpretovány. V mexickém státě Veracruz byla objevena kamenná deska s nápisem starým rovněž 3000 let. Jde o zdaleka nejstarší dochovaný nápis na západní polokouli, který předchází „klasické“ písmo Zapotecké civilizace o dvě a půl tisíciletí. Nejstarší doklady mayského písma pak pochází až ze 3. století př. n. l.

Dalším stupněm ve vývoji písma je jeho zjednodušení. Zasluhu na pokročilejším fonetickém (hláskovém) písmu mají především Féniciané a po nich pak Řekové. K těm se však také dostaneme až v některém z dalších čísel Živé historie.

Významný milník

Jak významným historickým předělem byl vznik písma, demonstruje také fakt, že historické v něm obvykle spatřují předěl mezi celým obdobím pravěku a dobou dějinnou. Období

především z četných nápisů, dochovaných na kostech nebo bronzových štítcích z doby kolem roku 1500 př. n. l. Je však nepochybné, že čínské písmo má mnohem starší dějiny, sahající až do doby kolem roku 6000 př. n. l. Tak staré jsou některé již zmíněné ryté nápisy na želvích krunyřích, ale ty zřejmě představují pouze proto-písmo. Zcela nepochybné doklady o nejstarším opravdovém čínském písmu jsou tak známé až z období kolem roku 1600 př. n. l.

Civilizace v údolí řeky Indu vyvinula vlastní písmo možná již kolem roku 3000 př. n. l. (raná harrapská fáze). Nejstarší dochované

starověku začíná až přítomností prvních autochtonních písemných pramenů, které se objevují ve 4. tisíciletí př. n. l. První písemné doklady jsou na lokalitách příslušných starověkých civilizací obvykle následovány celými staletími, kdy se dochovávají pouze zlomkovité pozůstatky nápisů. Než se jednotlivé společnosti dostanou od nápisů ke skutečným literárním útvarům, trvá to ještě velmi dlouho. U nejstarších literárních společností jde obvykle zhruba o 600 let. Ve starověkém Egyptě jde o letopočty 3200 a 2600 př. n. l., v antické Itálii zase dělí 500 let nejstarší italskou abecedu a dílo římského autora Tita M. Plauta (750 a 250 př. n. l.).

Písmo se neustále vyvíjí a k jakési zrychlené „evoluci“ dochází právě dnes, kdy do lidské psané komunikace zasahují vymořky moderní techniky. Plošné rozšíření gramotnosti ve vyspělých zemích světa spolu s dostupností papíru i psacích potřeb učinilo z někdejšího téměř mystického umění (např. písaři ve starém Egyptě) zcela rutinní záležitost. ■

Mgr. Vladimír Socha
specializuje se na dějiny pravěku a starověku

Slovníček

Determinativ je v obecném smyslu znak, který v textu nečteme. Určuje však význam dalších znaků, tvořících samotný obsah sdělení. Pro egyptské hieroglyfy mají determinativy zásadní význam, protože určují, o jaký tvar slova půjde (např. znak pro „psací náčiní“ může být „písař“, „písmo“ nebo „psát“ apod.).

Kultura Vinča patří k nejstarším rozestraným kulturním okruhům v Evropě, je datována do období 6. až 3. tisíciletí př. n. l. Pozůstatky této kultury nacházíme na území dnešního Srbska, Rumunska, Bulharska a Makedonie, další náznaky její přítomnosti pochází také z jiných míst Balkánského poloostrova, střední Evropy a Malé Asie. Název je odvozen od srbské vesnice Vinča, nacházející se asi 14 km od Bělehradu podél toku Dunaje.

Čínské rytiny, velmi podobné primitivnímu písmu, pocházející z doby kolem roku 6 000 př. n. l.)

Písmo vzniklo nezávisle na čtyřech místech

Dnes předpokládáme, že **pravé písmo vzniklo nezávisle na čtyřech místech světa** – v Mezopotámii, Číně, Egyptě a v Mezoamerice (část Střední a Jižní Ameriky, kde se nacházely předkolumbovské civilizace). Především čínské a mezopotamské písmo přitom ovlivnilo i dnešní písemné systémy. S výjimkou amerického písma, které vzniklo výrazně později než ostatní (až kolem roku 900 př. n. l.), vznikají všechny z původně neolitického proto-písma asi ve 4. tisíciletí př. n. l.

Na klínové písmo v Mezopotámii i egyptské hieroglyfy si podrobněji posvítíme v dal-

Semitská písmá

Dalšími dávnými typy písma byly elamština, anatólština, krétština a rané semitské jazyky. Proto-elamský skript se objevuje již kolem roku 3200 př. n. l. a v poslední čtvrtině 3. tisíciletí se vyvíjí v lineární elamštinu, známou jen podle několika nápisů na monumtech. V západní Anatolii se objevuje vlastní hieroglyfické písmo ve 20. století př. n. l. O několik století mladší je krétské písmo

(hieroglyfické písmo, lineární A a lineární B; rozeznané poprvé britským archeologem Arthurem Evansem). Souvisí s rozvojem minojské civilizace, která zkvétala na ostrově Kréta v době bronzové. Raná semitská abeceda se objevuje nejspíše kolem roku 1800 př. n. l. v Egyptě, kde se také ustavuje jako jazyk semitských dělníků.

Zkrocení divokých vlků

Ne nadarmo se říká, že až ochočení prvních divokých zvířat umožnilo člověku postupně zvítězit nad krutou silou nemilosrdné přírody. Teprve tehdy, před mnoha tisíci let, nastoupil člověk cestu k ovládnutí většiny planetárních ekosystémů a oprostil se poprvé od závislosti na vrtkavých rozmarech okolního přírodního světa

Dokud naše dávné předky nedoprovázel první pes nebo později některé druhy hospodářských zvířat, byl zástupce lidského rodu sám o sobě jen dalším z řady vyšších teplokrevných živočichů. Až s domestikací stejně jako s počátky umění a kultury můžeme naše dávné předky považovat svým způsobem za polidštěné. Myšlenka na ochočení divokého zvířete, které by pak mohlo „spolupracovat“ s lovci nebo sloužit a hlídat lidská sídliště, je bezpochyby jedním z nejlepších nápadů posledních 15 tisíciletí.

Zlověstné vytí z lesů

S prvními náznaky vůle k domestikaci zvířat se setkáváme nepochybně již v paleolitu. Již nejstarší jeskynní umění staré kolem 30 000 let výmluvně dokládá obdiv člověka vůči některým druhům zvířat. Můžeme se jen domnívat, zda pravěcí lovci a šamani obdivovali jejich hbitost, mrštnost nebo sílu. Pokud pravěcí lovci sledovali štvání zvěře dávnými předchůdci dnešních vlků, pozorovali jejich výborné smysly, spolupráci a rychlost i výdrž při závěrečném strnutí kořisti, pak snad podvědomě zatoužili mít tak zdatného lovce po boku. Myšlenka na domestikaci byla na světě zřejmě již dlouho před koncem poslední doby ledové. Od pouhé myšlenky k samotné realizaci však nepochybně vedla ještě dlouhá cesta.

Právě domestikace divokých rostlin a živočichů umožnila člověku přejít od lovecko-sběračského k uselému zemědělskému způsobu života. Bez této nanejvýš významné události by zřejmě nevznikla ani lidská civilizace

Dávné malby zvířat ve známé francouzské jeskyni Lascaux

Pes, přítel člověka

Velcí šedí vlci odedávna přicházeli k lidským sídlištím. Zpočátku je lovci odháněli již při prvním přiblížení. Přítomnost vlka rozhodně nevěstila nic dobrého. Všichni dobře pamatovali na slova stařešiny kmene, který vyprávěl, jak smečky vlků v noci přepadly a zadávaly celou spící tlupu nebo roztrhaly rozptýlené lovce oddělené od tábora. Vlci byli nebezpeční tvorové, které bylo třeba při každé příležitosti zabít a odhánět. Přesto se stále vraceli, neboť dobře věděli, že u lidských tábořišť naleznou vždy něco k snědku. Tisíce let už byli vlci odháněni a při každé příležitosti se s lidmi navzájem napadali a zabíjeli. Tisíce let byly tyto dva druhy nesmiřitelnými soupeři, kteří si navzájem konkurovali. Nyní už tomu tak nebylo.

Ale ve vzduchu byla cítit změna, která věstila nový svazek mezi člověkem a vlkem. Začalo to před několika desítkami generací, kdy si lidská mláďata začala hrát s roztomilými vlčími štěňaty, ponechanými napospas svému osudu v kruté přírodě. Vlčích štěňat se po té, co dospěla, lidé nejdříve zbavovali, ale některá zůstávala krotká a ochočená po celý život.

Lovci oceňovali jejich pomoc při lovu a ochraně svých sídlišť před všemi nebezpečnými zvířaty. Těmi byli stále i všichni ostatní vlci, vracející se příležitostně k lidským tábořištím. Vlci, žijící dlouhou dobu s člověkem, se však již nenávratně změnili. Stali se trvalými průvodci člověka, vůbec nejstaršími domestikovanými tvory. Z vlka se na sklonku poslední doby ledové stal pes.

Zpočátku snad lidé chtěli držet vlky v táborech kvůli vlastní ochraně, protože ostrážitá šelma mnohem dříve vycítila blížící se nebezpečí nebo potenciální kořist a včas zalarmovala lovce. Dávní lidé si nejspíš brzy povšimli, že psovitě šelmy jsou teritoriální a mají tendenci chránit území, které považují za svou doménu. Na dotírající vlky, medvědy nebo jiné šelmy tedy včas a hlučně upozornili. Za takoveto cenné služby bývají dosud nedobrovolní lidští společníci stále štedřeji odměňováni v podobě zbytků z ulovené kořisti. Můžeme se jen domýšlet, zda v této době proběhly také první „šlechtitelské“ pokusy, kdy snad byli kříženi obzvláště krotcí samci s vhodnými vlčími fenami. K takovým sofistikovaným experimentům však dochází zřejmě až mnohem později. Až podstatně později již mohl být vlk využit také jako aktivní společník při lovu. Podle jedné nedávno zveřejněné genetické studie pocházejí všechny dnešní psi rasy po mateřské linii z pouhých tří fen, které žily údajně asi před 15 tisíci lety v oblasti dnešní jihovýchodní Asie. Jiný, dosud nepotvrzený nále z Belgie pak dokonce nasvědčuje vzniku psů již v „období lovců mamutů“, před více než 31 tisíci lety!

Koně na práci i na maso

Jedním z velmi diskutovaných témat je také proces domestikace koně, snad nejvýznamnějšího pomocníka člověka v celých dějinách. Vždyť za posledních několik tisíc let byl kuň nejrychlejším a nejspolehlivějším doprav-

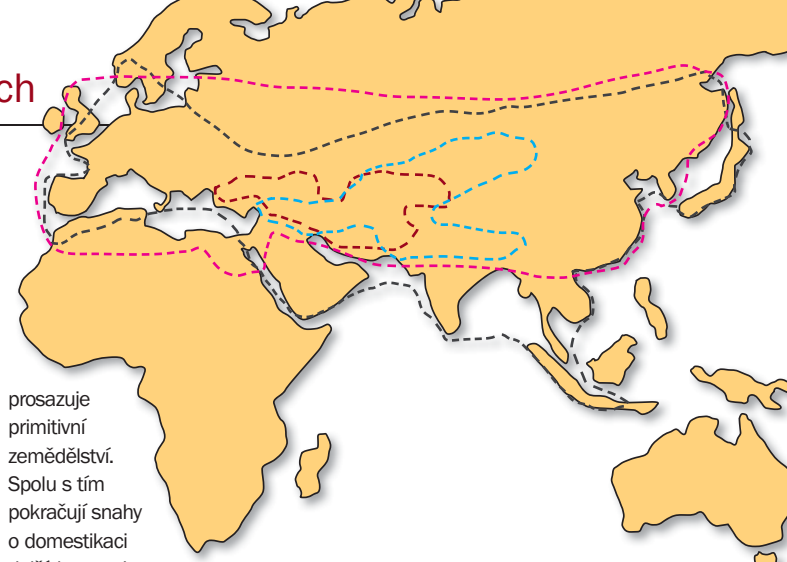

ním prostředkem a po většinu té doby také neefektivnější pohyblivou zbraní na bojištích. Koně se objevují již na nejstarších dokladech jeskynního umění, starých kolem 30 tisíc let. Tehdy však šlo výlučně o divoké zástupce koňovitých a tyto živočichové byli ještě příležitostně loveni pro maso. Další historie vztahu obou savčích druhů je na dlouhou dobu velmi nejistá. Dlouho byly za nejstarší doklad domestikace koní považovány objevy pohřbených vozů, pocházejících z doby kolem roku 2000 př. n. l. z oblasti Uralu. Přes některé dohady o možném starším zkrocení koní (cca 4000 př. n. l.) pocházejí prokazatelné změny v rozměrech a tvarech chovaných koní až z doby před 4500 lety, kdy byli koně chováni na lokalitě Csepel-Haros v Maďarsku. Ve stejné době se již využití těchto kopytníků šíří lavinovitě téměř po celé Eurasii.

Koně byli zpočátku chováni jako čistě divoká zvířata, využívaná jen dle možností a nejspíš také „krotitelských“ schopností svých nových majitelů. Teprve později dokázali lidé koně skutečně chovat, to znamená pečovat o ně, šlechtit a hlavně využít jejich síly

ovce, vepř a tur). Tento trend souvisel nepochybně s rozšiřováním znalosti zemědělství po Blízkém východě. Je zajímavé, že podle současných poznatků byli kozy, ovce a vepři domestikováni nezávisle nejméně ve dvou oblastech (v Levantě a Asii). Kontroverzní výzkumy z poslední doby nasvědčují tomu, že včely mohly být chovány již před 15 000 lety (jak naznačuje jedna skalní kresba), a jedna forma kočky snad doprovázela člověka na ostrově Kypr již v době kolem roku 9500 př. n. l. Z příložené tabulky můžete vyčíst, kdy a kde byly postupně domestikovány další druhy zvířat.

Pro zajímavost také doplníme, že největší domestikované zvíře – slon indický (*Elephas maximus*) – byl zřejmě ohočen kolem roku 2000 př. n. l. v údolí řeky Indu. Sloni indiští i afričtí byli během starověku několikrát využiti také jako válečná zvířata. Mnohem menším tvorem je domácí kanárek, který byl domestikován na Kanárských ostrovech kolem roku 1600 n. l. Zhruba o jedno století dříve byla v Evropě ohočena labuť. V tomto výčtu by šlo ještě dlouho pokračovat

prosazuje primitivní zemědělství. Spolu s tím pokračují snahy o domestikaci dalších organismů, a to živočichů i rostlin.

Domestikace je dnes chápána jako záležitost spíše historická než biologická. Člověk vděčí pouhým několika málo druhům, ohočeným již v dávné minulosti, doslova za celou svoji kulturu a civilizaci. Je nepochybné, že bez dostatečné surovinové základny, poskytované zemědělskými výnosy, nemohly vzniknout ani první centralizované státy a dynastické říše. Dokonce i v době, kdy

Geografické rozšíření několika druhů domestikovaných živočichů, podložené archeologickými nálezy

- ⋯ DIVOKÝ TUR
- ⋯ DIVOKÁ OVCE
- ⋯ DIVOKÝ VEPŘ
- ⋯ DIVOKÁ KOZA

Tisíce let byli vlci odháněni. S lidmi se navzájem napadali a zabíjeli. A pak si lidská mlád'ata začala hrát s roztomilými vlčími štěňaty

k práci. Archeologové ostatně zjistili, že koně byli před svým pracovním využitím skutečně chováni pro maso.

Další zvířata včetně slona

Výzkum dávné domestikace je doménou vědy zvané archeozoologie. S využitím jejích metod byl v poslední době učiněn významný pokrok v našich znalostech o průběhu zdomácnění různých rostlinných i živočišných druhů. Pes byl zřejmě jediným zvířetem, domestikovaným již v období pravěku (v pozdním paleolitu), a předešel tak domestikaci ostatních živočichů o celá tisíciletí. V období neolitu (mladší doby kamenné) následovalo několik hospodářsky významných druhů zvířat (koza,

a nezastavil by se ani v současnosti, neboť domestikace pokusy s mnohými divoce žijícími druhy živočichů stále pokračují.

Domestikace: základ společnosti

Nevíme přesně, kdy začal člověk divoké organismy domestikovat a které druhy se staly jako první objektem jeho zájmu. Je téměř nepochybné, že k tomu došlo v některých oblastech nejspíše v období mezolitu (střední doby kamenné). První kmeny v této době přecházely od dosud jediného známého způsobu obživy – lovecko-sběračské společnosti – k pokusům o zdomácnění divokých rostlin a zvířat. V době kolem roku 9000 př. n. l. již patřili mezi alespoň

částečně zdomácněná zvířata pes, koza a možná také ovce. Přesto došlo ke skutečnému průlomů až v následujícím období neolitu (mladší doby kamenné), kdy se jako jistá forma společenské aktivity

Mezi vůbec prvními zdomácněnými zvířaty se nachází pes (asi před 15 000 let) a ovce (zhruba před 12 000 let)

člověk již létá ke hvězdám a potápí se až na dno Mariánského příkopu, je role domestikovaných organismů stále stejně nezastupitelná. Je těžko představitelné, že by tomu někdy mohlo být jinak. ■

*Mgr. Vladimír Socha
specializuje se na dějiny pravěku a starověku*

Druh	Datum (př. n. l.)	Místo
Pes	15000	Východní Asie
Ovce	Mezi 9 – 11000	Jihozápadní Asie
Koza	10000	Irán
Prase	9000	Blízký východ, Čína
Tur	8000	Indie, Blízký východ a subsaharská Afrika
Kočka	7500	Blízký východ
Kur	6000	Indie a jihovýchodní Asie
Morče	5000	Peru
Osel	5000	Egypt
Kachna	4000	Čína
Kůň	4000	Střední Asie
Velbloud	4000	Arábie
Lama	3500	Peru
Bourec morušový	3000	Čína
Sob	3000	Rusko
Holub	3000	Středozeemí
Husa	3000	Egypt
Jak	2500	Tibet
Fretka	1500	Evropa
Krocán	500	Mexiko
Králík	1600 n. l.	Evropa

